

PALMA la ciutat envaïda

La biografia de Ciutat

Quarta part:
La ciutat turística
De 1975 a 2020

Fundació
Iniciatives del Mediterrani

PALMAXXI

La ciutat turística

De 1975 a 2020

Colecció Iniciatives XXI

Coordinador del projecte: Jaume Garau

Coordinador de fotografia: Jaume Gual

Secretaria tècnica: Juanjo Suárez

Assessorament: Maria Lluïsa Dubon, Dolores Ladaria,
Climent Picornell, Pere Rabassa, Maria Gómez, Guillem
Aloy, Cristina Llorente.

Agraïments: Als revisors i revisores (veure annex), a
l'Ajuntament de Palma i a qui ens va cedir fotografies,
especialment a l'Arxiu del So i de la Imatge de Mallorca -
ASIM.

Dipòsit legal: DL PM 1031-2020

Edita: Palma XXI i Fundació Iniciatives del Mediterrani

Primera edició de la quarta part: Desembre 2020.

Copyrights: Palma XXI i Fundació Iniciatives del
Mediterrani

Disseny: C3PO Usa La Fuerza

Maquetació: Maria Reyero

Impressió: Esment Impremta

Foto de portada: Jaime Reina.

Amb la col·laboració de:

Prohibida la reproducció total o parcial d'aquesta publicació sense
autorització de l'entitat editora.

Tots els drets reservats.

Presentació

Amb aquesta darrera part conclou la biografia de Palma. Una obra que ha ocupat quatre anys d'intens treball, on un ampli col·lectiu de persones, coneixedores totes elles de la realitat passada o present de la nostra ciutat, que han sabut generar un document prou original.

La forma que s'ha seguit per a la seva gènesi ha estat innovador i fruit de les essències de la ciutat. L'intercanvi d'idees entre moltes persones que hi viuen i l'estimen genera complicitats que s'han aprofitat per bastir aquesta obra.

El mateix títol escollit, *"Biografia de Ciutat"*, és ja, en si mateix, una originalitat. Les biografies sempre s'utilitzen per descriure la vida de les persones, en aquest cas s'ha utilitzat per tal que els diversos col·laboradors hagin pogut narrar els distints episodis de la seva història, que s'ha volgut plantejar de forma viva, com si aquesta es volgués mostrar com a un ésser viu.

La metodologia seguida ha consistit a ordenar les aportacions dels diversos autors, coneixedors d'una o varies etapes concretes, que han pogut plasmar les seves idees i, posteriorment, altres experts en aquell període han pogut contrastar els continguts, procurant ser fidels a la concepció expressada pels diversos autors.

És del tot necessari fer un esment especial a la tasca ingent que ha realitzat, en tot moment, Jaume Garau, que ha estat peça clau en tot aquest procés. Ell ha aconseguit que un ampli col·lectiu de persones es pogués organitzar per tal de narrar els fets més rellevants que han marcat aquesta ciutat al llarg de la seva vida. Esperem que aquesta darrera part, que ara teniu a les vostres mans us agradi.

Lluïsa Dubon
Presidenta de Palma XXI

Foto: B. Ramon. Diario de Mallorca.

Continguts

Presentació	07
Introducció: cap a la ciutat totalment turística	10
Palma després de la mort de Franco	22
La ciutat creix malgrat la crisi turística	28
La vida cultural en transició	34
Palma celebra el primer govern d'esquerres des de la Segona República	42
Un nou urbanisme s'obre camí a Ciutat	48
Palma enfronta una nova rehabilitació integral de la ciutat antiga	54
La vida cultural canvia la ciutat	62
Serveis socials al teu costat	68
Les darreres passes del govern socialista a l'Ajuntament de Palma	74
"Desde la terraza"	78
La ciutat comença -inconscientment- una època de crisi i decadència	86
Palma comença el nou mil·lenni en un món completament globalitzat	92
Catalina Cirer, la primera batlessa de Palma	96
El creixement econòmic corrupte envaeix la ciutat i l'Ajuntament	102
La crisi financera mundial arriba a Palma mentre Aina Calvo governa	108
La millor ciutat del món per viure?	114
Palma torna a girar cap a l'esquerra, però esclata la COVID	118
Epíleg	124
Annex	128

Introducció: cap a la ciutat totalment turística

Foto: Jaime Reina.

Com hem vist a la tercera part de la *Biografia de Palma*, el big bang turístic que començà a la dècada del 1960 va anar expandint-se

progressivament fins a la primera crisi sistèmica internacional de 1973, una crisi que també va afectar el turisme. Aquest primer impuls turístic i urbanístic es va fer en un context institucional plenament franquista, al marge de les mínimes regles democràtiques.

A la dècada del 1950, en plena guerra freda, havia canviat el context internacional respecte al règim

franquista: 1951 reconeixement de l'ONU, 1954 conveni d'ajuda econòmica dels EUA, 1956 primera llei del sòl, 1959 pla d'estabilització... Tot plegat, a les illes Balears, va suposar l'inici d'un gran canvi en els sectors econòmics hegemònics i, especialment, un canvi de paradigma en la forma d'acumular rendes. Es va passar d'una indústria i agricultura que produïa per a la demanda interna i l'exportació, a cercar la revalorització immobiliària i pagar, via turisme, les factures que ens arribaven dels nous països amics amb els quals començàvem a tenir intercanvis econòmics fluides i que ja tenien experiència del sistema democràtic i capitalista avançat.

Amb això, a poc a poc, la producció turística i de rendes immobiliàries s'anà imposant al model anterior. Palma, lluny de ser l'excepció d'aquest model, fou la porta d'entrada d'aquest nou patró a Mallorca i a la resta de les illes Balears.

Aquells primers 20 anys de creixement turístic varen posar les bases d'un model econòmic que, a poc a poc, ha anat fent aflorar deseconomies, segregació social i problemes ambientals cada cop més mals d'afrontar. Un model econòmic on el turisme s'ha apropiat del territori, del patrimoni i ha arraconat altres sectors econòmics com l'industrial i l'agrari. Avui ja podem parlar sense embuts de monocultiu absolut, només diversificat en diferents versions i modalitats d'explotació turística. De reivindicar, durant la transició, diversitat i equilibri entre els sectors productius (agricultura, indústria, serveis) hem passat a reclamar diversitat i equilibri entre les diferents modalitats d'explotació turística (hotels, apartaments, residències, lloguer turístic, etc.).

Palma immersa en el període de la transició democràtica

Després de la crisi de 1973 i la mort del dictador el 1975, la ciutat va passar per un període **de transició** intens i agitat en paral·lel al que passava a la resta de l'Estat. Apareixien més partits polítics i sorgien o reviscolaven diferents sindicats, alhora que veien la llum noves entitats empresarials. Entre aquestes, les del petit comerç, la PIMEM, la CAEB i les federacions hoteleres, que agafaren més

protagonisme mentre que el Foment del Turisme anava minvant el seu poder.

L'agitació política era intensa. Encara es recorden fets com el tancament a l'església de Sant Miquel d'un col·lectiu d'obrers aturats, o el primer míting de Felipe González (1976) i els posteriors de Manuel Fraga i Santiago Carrillo, amb les esquerres omplint la plaça de Toros i les dretes el Palau Municipal d'Esports.

Aquells anys de la transició varen ser crítics per al turisme, ja que tot el model que havia sorgit del franquisme es posava en qüestió arran de la crisi encetada el 1973. Alguna cosa anava malament i s'havia de corregir. La crítica general contra la destrucció del territori va començar a calar en la ciutadania. Durant aquests anys hi va haver moviments socials molt importants, com el que estava en contra del pàrquing davant la Seu ("Parc sí, pàrquing no") que donaria lloc al parc de la Mar o contra les urbanitzacions a sa Dragonera i es Trenc. La consciència mediambiental irrompia amb força al costat dels anhels de democràcia i llibertat i es mantindria viva i activa fins a l'actualitat.

Al mateix temps es feia una feina intensa per recuperar la cultura pròpia amb el Congrés de Cultura Catalana o les Festes de Sant Sebastià que feia 60 anys que no es celebraven. Eren els anys de "l'obertura" durant els quals arribaven pel·lícules que marcarien aquella època, com *La Naranja Mecánica* o *El último tango en París*.

Via de Cintura. Foto: Jaume Gual.

La ciutat gira cap a l'esquerra

Després del referèndum de la Constitució, vengueren les eleccions generals que guanyà la UCD de Suárez. Però a les primeres eleccions municipals democràtiques postfranquistes (1979), la ciutadania de Palma va elegir Ramon Aguiló, un dels batles més joves del país que governaria 12 anys, fins al 1991. Hi havia nous partits i nous governants i, amb ells, les noves idees sobre urbanisme, sobre el paper de la dona i sobre la cultura, varen sortir a la llum amb ganes de fer-se realitat.

Tot just després de les eleccions municipals de 1979, a la dècada del 1980, passat el mal son del cop d'Estat de Tejero (1981), es va obrir un període socialdemòcrata de 12 anys amb canvis importants per a la ciutat. Dues

novetats coincidiren en l'urbanisme espanyol i, per extensió, en el de Palma: l'urbanisme democràtic per un costat i, per l'altre, la irrupció dels nous vents neoliberals globals -impulsats a Europa per Margaret Thatcher des del 1979 i als USA per Ronald Reagan des del 1981- que tant afectarien l'urbanisme de les ciutats vinculades a l'economia capitalista.

El nou urbanisme democràtic s'obria camí per donar solucions a nous i vells problemes gràcies a un altre model de ciutat que l'esquerra intentarà implementar des dels consistoris. Un nou urbanisme que s'havia forjat entre els quadres de l'oposició antifranquista i que, en gran part, arribava gràcies a la influència dels urbanistes italians d'esquerres. El nou model de ciutat era per una part, una ciutat amb

equipaments de tota classe (benestar social, sanitaris, educatius, esportius, etc.) i per a tots els barris; i per una altra la rehabilitació del centre històric renunciant a les polítiques de cirurgia urbana com les que ja s'havien executat anteriorment a Jaume III amb el Pla Alomar de 1943. Aquests seran dos dels eixos més importants del nou projecte socialdemòcrata per a la ciutat, que agafarà cos amb l'aprovació del PGOU de 1985 i que estarà vigent durant 13 anys, fins al 1998.

El PGOU de 1985 també dibuixava altres idees transcendentals per a la ciutat, com per exemple la proposta de conversió de sis carrers del dens eixample palmès en zona de vianants per convertir-los en eixos cívics. Una proposta pensada per contrarestar la manca d'espais centrals que articulessin el barri de l'eixample que no veuria la llum fins anys més tard, i només per a dos dels sis eixos cívics proposats.

Per una altra part, el pla de 1985 tornà a les densitats originals de l'eixample del pla Calvet de 1901 que havien estat modificades a l'alça pels plans de 1963 i, en menor mesura, pel de 1973. Actuacions puntuals com la rehabilitació de l'Escorxador, al final de l'eix cívic de Blanquerna, intentaven també qualificar el desarticulat eixample.

Pel que fa a nova urbanització, el PGOU del 85 no va desclassificar sòl urbanitzable, va mantenir les previsions de nova urbanització del pla de 1973, malgrat en modifiqués alguns dels seus aprofitaments. També manté el traçat de la xarxa arterial que el

MOPU ja havia incorporat al pla de 1973, una xarxa a la qual les autopistes metropolitanes tenien via lliure.

Tot i que l'urbanisme del primer ajuntament democràtic bevia de l'urbanisme d'esquerres de la dècada del 1970, al final de l'època socialdemòcrata es van adoptar algunes decisions que ja anunciaven els nous temps neoliberals. Una d'elles, en desacord amb la filosofia originària del pla, va ser la decisió d'ubicar el campus de la UIB al km 7,5 de la carretera de Valldemossa, enfront de l'alternativa, inicialment plantejada a l'avanç del pla (1983), d'un campus integrat dins la trama de la ciutat.

Una altra mesura ja d'inequívoc encuny neoliberal que adoptà el consistori d'esquerres, ara ja amb pacte amb UM, fou la seva modificació puntual, pocs anys després de la seva aprovació definitiva, per tal de permetre la instal·lació a Palma de grans superfícies comercials com El Corte Inglés o el centre comercial de Porto Pi. Dues grans superfícies que obtindran la llicència més tard, ja sota el mandat del conservador Joan Fageda. Aquestes mesures adoptades per l'ajuntament d'esquerres encetaven el meló d'un tipus de polítiques urbanes que serien habituals alguns anys després impulsades pels governs conservadors.

La recuperació de la ciutat antiga va anar cobrant protagonisme amb els plans especials del Puig de Sant Pere (1977) i de la Calatrava (1989) com a bucs insígnia d'un urbanisme d'esquerres. És el context on neix amb força una nova entitat social que serà cabdal per al futur de la ciutat:

Imatge: El 15M a la plaça d'Espanya. Última Hora.

l'Associació per a la Revitalització dels Centres Antics ARCA.

El pla del Puig de Sant Pere adoptà decidides mesures per al manteniment de la població resident malgrat la revalorització que suposava la reforma urbana. Per contra, el de la Calatrava, modificat pels conservadors l'any 1993, ja s'executà en plena fase neoliberal, essent un dels més clars exemples de plans de reforma interior que impulsarien la **gentrificació**.

La vida cultural de Palma a la dècada del 1980 es dona en un nou context polític i institucional en el qual, a diferents escales administratives, han de coexistir tres polítics molt diferents: Gabriel Cañellas d'Aliança Popular, al Govern de la Comunitat Autònoma; Jeroni Albertí d'Unió Mallorquina, al

Consell Insular de Mallorca; i Ramon Aguiló del PSOE, a l'Ajuntament de Palma.

Des de l'Ajuntament de Palma es va desplegar una política que va capgirar els grisos referents culturals franquistes amb festivals anuals molt populars com el de Teatre i el de Jazz, la recuperació de la Rua per les festes de carnaval o el concurs Pop Rock. Són anys d'un fort dinamisme ciutadà, com mostren les exposicions d'Antoni Tàpies o de Henry Moore, així com una maduresa de la nostra cultura com palesaren els premis de les lletres catalanes a Carme Riera o a Aina Moll. També són anys en el que el temps passa per a personatges de renom: ens deixen Robert Graves, Joan Miró i Llorenç Villalonga.

Palma s'integra a l'òrbita neoliberal que domina a Europa

Amb la victòria conservadora de 1991 l'Ajuntament tornà a ser governat per la dreta de la ciutat amb Joan Fageda i Catalina Cirer a la batllia, un domini conservador que durarà 16 anys, fins al 2007, i que fins aleshores ja es donava a les institucions insulars i autonòmiques. Amb aquesta conjuntura la ciutat comença un llarg període decididament marcat pel context internacional neoliberal, ja prou hegemònic al món occidental. S'abandonava així l'ideari de l'etapa anterior socialdemòcrata que proposava una ciutat heterogènia amb integració i mescla d'usos, enfront de les propostes d'articular la ciutat sobre grans polígons monofuncionals formalment homogenis que retornaven a les propostes dels plans anteriors.

El nou cicle polític conservador, amb el seu nou rumb econòmic, generarà importants casos de corrupció. El cas del cementeri Bon Sosec (1992) va

afectar el batle Fageda i, pocs anys després, el cas Túnel de Sóller va causar la caiguda política de Gabriel Cañellas (1995). Aquests casos marcaran el punt de sortida de molts altres, protagonitzats la majoria per Jaume Matas com a President de la Comunitat Autònoma en la legislatura 2003-2007.

Mentrestant Palma aprovava el nou PGOU conservador (1998) de marcat signe neoliberal, especialment per mor de la seva modificació de 2006, que reemplaçà el pla de 1985. Es feien els canvis normatius necessaris per afavorir la revalorització urbana no productiva i l'aclaparador domini del negoci turístic i immobiliari. Són els anys del pla Mirall i d'una gran inversió econòmica, amb importants fons europeus, que aterren especialment al centre històric. Polítics conservadors com José María Rodríguez i Javier Rodrigo de Santos tingueren un protagonisme clau en aquesta etapa.

*Imatge: Palau de Congressos de Palma.
palmacongresscenter.com*

Si amb el pla especial del Puig de Sant Pere, a poc a poc, les cases es rehabilitaven i els veïns que volien podien quedar a viure al barri amb lloguers adequats a la seva situació econòmica, amb el pla especial de la Calatrava (modificat el 1993), el de la Gerreria (1995) i les actuacions vinculades al pla Urban (1997-99), l'efecte social sobre les poblacions dels respectius barris van ser de signe molt diferent.

Dos problemes afloraren amb aquestes actuacions: per un costat, el poc respecte a la trama medieval de la Gerreria denunciat per ARCA; i, per l'altre, el desplaçament dels veïnats que no pogueren assumir els nous preus, tant de compra com de lloguer, que les reformes urbanes implicaven. A diferència del pla del Puig de Sant Pere, els veïnats dels barris no varen estar protegits del desplaçament (expulsió *de facto*) que suposava l'entrada d'inversors àvids de rendes urbanes.

També són els anys durant els quals es construïran grans equipaments com l'hospital de Son Llàtzer, la nova presó i, més tard, l'hospital de Son Espases. També s'intensificarà el dinamisme cultural i es rehabilitaran espais abandonats per fer-hi iniciatives culturals com Es Baluard, l'Escorxador, el Gran Hotel, Can Bordils o Ca n'Oleo. Altres s'estrenaran, com el nou conservatori o la Fundació Pilar i Joan Miró (1992) que, des del 1981, havia cedit obra a l'Ajuntament per crear-la.

En consonància amb els grans projectes d'encuny neoliberal de l'època, cal esmentar les reformes i ampliacions del port de Palma i,

especialment, la de l'Aeroport del 1997 (hub d'Air Berlin des del 1998) que dugué a terme l'administració estatal. Això va fer possible incrementar l'afluència de visitants la qual cosa va augmentar força la pressió demogràfica i ambiental sobre la ciutat. L'estratègia no era ni és altra que dur el màxim de turistes possible, tant via aeroport com via creuers, i donar el màxim de cobertura als vaixells comercials que havien d'abastir de béns i mercaderies la renovada indústria turística. Tot plegat va fer que Palma entrés definitivament en el circuit internacional del negoci immobiliari i de turisme urbà. Les noves tendències dels inversors, amb els ulls especialment posats als centres històrics, fan que el turisme urbà agafi una gran volada.

En la mateixa línia, però ara en zona turística, cal esmentar la posada en marxa (2005) del Consorci de la Platja de Palma per a la reforma del principal complex turístic de la ciutat, un organisme que implementarà diferents estratègies segons els actors i paradigmes polítics dominants. Les primeres propostes eren més tendents a la intervenció pública amb promeses de fortes inversions estatals; mentre que les finalment imposades, un cop assumida l'agenda de l'austeritat a partir de 2010, han estat de signe neoliberal amb la incentivació de la inversió privada com a principal estandard.

Durant aquest període, la ciutat de Palma fa un canvi quantitatiu, passa de ser una ciutat mitjana a ser una ciutat gran, perdent bona part del seu encant com a ciutat moderna i alhora

cosmopolita per passar a ser una ciutat postmoderna i global. Durant aquells anys ens deixen persones que havien estat protagonistes culturals del passat com Camilo José Cela, Francesc de Borja Moll, Joan Bonet, Remígia Caubet, Josep Ma Llompart o Guillem d'Efack. També ens deixen persones molt rellevants per les seves idees com Gabriel Alomar o Andreu Ferret i persones animadores de la vida de Palma com Bonet de San Pedro, Xesc Forteza i Catalina Valls.

Palma cau de ple en la crisi immobiliària i financera

A la legislatura 2007-2011 l'esquerra (amb UM) torna a governar la ciutat, amb Aina Calvo de batllessa. Un nou govern d'esquerreres després de 16 anys de governs de dretes tot coincidint amb l'inici de la crisi econòmica (2007/08) i les retallades. Malgrat això, hi ha uns primers intents de mesures keynesianes, com les vinculades al pla E del govern central, que s'abandonaran ràpidament a partir del 2010 quan des d'Europa s'imposaren les polítiques d'austeritat. La ruptura amb UM pels seus casos de corrupció deixen al govern d'Aina Calvo en minoria i, el 2011, en context d'austeritat neoliberal, perdrà les eleccions enfront de Mateu Isern del PP. Segurament l'actuació més important del govern d'Aina Calvo fou el projecte i posada en marxa de l'eix cívic de Blanquerna, avui en dia plenament consolidat. Un dels sis eixos cívics proposats pel pla de 1985 però que fins a la seva legislatura gairebé no havien passat de la fase de proposta. Els primers carrils bici de la ciutat també daten de l'etapa de la batllia d'Aina Calvo.

El 2008, com és conegut, esclata la bombolla hipotecària i urbanística amb especial virulència als països que havien apostat per la revalorització urbana com forma d'acumulació de rendes. L'esclat va provocar la crisi econòmica més profunda que ha viscut Palma en el període democràtic. La crisi deixa molt atur a la ciutat, molts immigrants tornen als seus llocs d'origen i Palma viu una frenada del sector de la construcció paral·lelament a la disminució del turisme.

El mateix 2008 el Govern progressista posa el marxa una llei d'actuacions urgents, l'anomenada llei Carbonero, per a promoure sòl per a habitatge tant públic com privat i que, en el cas de Palma, genera el projecte d'urbanització de Son Bordoï, a segona línia del Molinar que ha de possibilitar la construcció de 750 habitatges. Un projecte no absent de crítiques ecologistes i veïnals.

Amb la crisi augmenten les desigualtats entre classes, la fragmentació social i molta gent perd l'habitatge per desnonaments hipotecaris o de lloguer. També esclaten una gran quantitat de casos de corrupció que afectaran les institucions. Això provocà, entre d'altres, la desaparició d'UM. És quan irrompen nous moviments socials com el 15M i nous partits polítics com Podemos que marcaran tota la dècada. Podemos ocuparà un lloc rellevant a l'esquerra del PSOE i de MÉS amb els quals compartirà, des del 2015, el poder a Cort, al Consell de Mallorca i al Govern Balear. El multipartidisme arriba a tota Espanya i la dreta i l'esquerra se n'aniran recomponent respecte als espais que acopaven fins aleshores.

L'estratègia de sortida de la crisi va ser imposada pel sistema financer europeu a partir de 2010, quan el govern central presidit per Zapatero opera un canvi de rumb en la política econòmica cap a l'austeritat. Aquest canvi ho simbolitza la modificació el 2011 de l'article 135 de la Constitució (consensuat pel PP i PSOE) que prioritza pagar els deutes de l'administració pública amb la banca enfront d'altres despeses. Tot plegat es desenvolupa en paral·lel al rescat de la banca i a la reforma laboral de 2012 directament vinculada als interessos empresarials.

A partir dels anys 2010-2012 el nou rumb de la inversió ha generat un creixement intens del turisme en diverses modalitats. Esgotada la possibilitat d'extracció de rendes via hipoteques, serà el lloguer el nou jaciment a explotar tant en versió residencial com turística. El lloguer turístic es dispara gràcies a l'impuls de les noves plataformes intermediàries que operen a través d'Internet, com Airbnb i altres.

El govern conservador de Cort de la legislatura 2011-2015 –a través de la Fundació Turisme Palma de Mallorca 365– posa en marxa la campanya de promoció turística **“Passion for Palma”** per tal d'afavorir el negoci turístic i dóna via lliure a l'ocupació dels espais públics per a activitats de restauració, com s'esdevingué amb el passeig del Born.

El turisme de creuers també augmenta entre d'altres gràcies a l'ampliació d'infraestructures portuàries i de la grandària dels anomenats megacreuers.

Tanmateix, el turisme com principal sector econòmic sembla que ningú, o molt pocs, el vulguin qüestionar. L'antic objectiu d'aconseguir un major equilibri entre els sectors econòmics, està completament oblidat i ara ja només es discuteix sobre quin tipus de turisme pot ser més interessant. L'exemple del Palau de Congressos il·lustra perfectament el que deim. Iniciat el projecte pels conservadors el 2004, ha vist com tot l'arc polític i des de diferents institucions l'han tengut sobre la taula, però en cap moment s'ha vist seriosament qüestionat. Un projecte del qual se'n desmarca la inicial inversió privada i que, finalment, ha d'assumir l'administració pública amb un cost d'uns 130 milions d'euros, tot plegat en un moment en el qual els desnonaments de gran part de la població de les seves llars s'accelera dramàticament.

Palma, la ciutat turística que entra en crisi

Des del 2015 hi torna a haver govern d'esquerres a l'Ajuntament de Palma però les mesures estructurals estatals com la famosa Llei Montoro (2013) i la reforma laboral (2012), segueixen plenament vigents, cosa que provoca que les polítiques progressistes topin amb barreres males de saltar. Fruit d'aquesta batalla, l'Ajuntament de Palma pren mesures contundents com la prohibició de lloguer turístic a tots els plurifamiliars, la restricció de noves obertures d'hotels urbans o la posada en marxa de la revisió del nou pla urbanístic de la ciutat. S'intenta donar la imatge d'una nova política però sense renunciar al turisme massiu: del **“Passion for Palma”** dels

Acció de la Plataforma contra els megacreuers al Port de Palma. Foto: Jaume Garau.

conservadors es passa al **"Benvingut Turisme Sostenible"** (2016) impulsada des del nou govern progressista de la CAIB.

La sortida de la crisi es fa amb un augment de la intensitat turística sobre la costa de la badia de Palma i bona part del seu centre històric. El tsunami immobiliari, amb el seu corol·lari de desnonaments hipotecaris i de llogaters, s'expandeix

des del centre històric i Santa Catalina, cap a parts de l'eixample com Pere Garau. L'Ajuntament té serioses dificultats per a contenir el problema i bona part d'elles són causades pels impactes en l'organització municipal de l'elevat nombre de casos de corrupció de la policia local i altres funcionaris vinculats, sobretot, al cas Cursach. La pressió demogràfica torna a reviscolar, ja que torna a pujar

l'afluència turística i la necessària immigració per poder donar serveis al creixement del turisme en les seves diferents i noves modalitats.

L'increment de la intensitat turística genera una renovada crítica que reclama un nou model econòmic, ja que es constata clarament que més turisme no genera forçosament més benestar. Els brots de turismofòbia s'expliquen en part des d'aquesta nova perspectiva crítica. La manca de progrés social i laboral fan que la suposada sortida de la crisi no arribi a gran part de la població. Palma es troba saturada, ferida per la corrupció i amb dificultats socials en molts barris, és l'altra cara de la moneda del creixement econòmic/acumulació de rendes que es duu a terme de la mà de la doctrina neoliberal.

Palma lluita per no morir d'èxit des de molts fronts públics i privats, també a través de diferents plataformes socials, que es coordinen amb altres moviments d'altres ciutats europees, amb l'esperança de canviar el rumb que ens marca la globalització neoliberal.

Palma després de la mort de Franco

Manifestació al carrer dels Oms, amb Ramon Aguiló, Fèlix Pons, Gori Mir i Josep Zaforteza, entre d'altres. Fons Rul·lan. Arxiu del So i de la Imatge de Mallorca.

Antes de dar lectura de las actas anteriores, el Sr. Alcalde dice que este pleno es el primero que se celebra después del cambio histórico registrado en la Jefatura del Estado. Por tanto cree que está en el ánimo de todos el que figure, con toda solemnidad, en el acta, hecho tan transcendental para la vida de todos los españoles. En consecuencia, puestos en pie, demos solemnidad al inicio de este pleno. En primer lugar en memoria, recuerdo y descanso eterno de Francisco Franco, recemos un padrenuestro. (Se reza el padrenuestro). A continuación se da el grito "¡¡¡Francisco Franco!!! ¡¡¡Presente!!!

En segundo lugar, como homenaje y adhesión al nuevo Jefe del Estado S.M. Don Juan Carlos I, pido a todos vosotros gritéis conmigo: ¡Viva el Rey! ¡Arriba España! ¡Viva España! (Estos gritos han sido contestados con verdadero entusiasmo)."

*Acta del Ple de l'Ajuntament de Palma del 24 de novembre de 1975. Presideix, l'alcalde Rafael de la Rosa.

Aquest inici del Ple de l'Ajuntament ens dóna una idea fidedigna de quin era l'ambient institucional just després de la mort de Franco. Es plorava la seva mort a la manera falangista, mesclant política i religió, al mateix temps que

es donava per bona la successió amb el Rei perquè no hi hagués cap desordre social o polític, amb l'esperança que el llegat de Franco no s'extingís fàcilment. També aquell dia va ser important per la història de la ciutat, ja que l'Ajuntament va prendre dos acords per unanimitat. El primer va ser oferir al Rei l'ús del qualsevol dels Palaus de Palma per les seves activitats estivals, de manera que es consolidava, ara com a Rei, la seva estada estival al Palau de Marivent, com veurem més endavant.

El segon acord va ser modificar el projecte del Parc del Mar per tal de suprimir l'aparcament que tanta contestació social havia tengut. S'obriria així un nou projecte, -del que parlarem en el capítol següent- que tendria com a president del Jurat a l'arquitecte Sert amb el suport de Miró.

Els 262.000 ciutadans que tenia Palma el 1976 vivien la situació política com a tota Espanya, amb una mescla intensa d'emocions. Per molts era incertesa i alegria, per altres tristor i nostàlgia. Es veia que el canvi democràtic era necessari i imprescindible, però que no seria gens fàcil. Si miram en perspectiva històrica, el canvi es va fer a una gran velocitat. Des de la mort de Franco el novembre de 1975, fins a les primeres eleccions municipals varen passar quatre anys i mig. Però abans, havien de passar una gimcana política plena d'incidències greus.

A Palma la vocació política es va desbordar. Les manifestacions eren freqüents, així com els mítings, la proliferació de partits i les càrregues policials. Com mai, la gent era tot el dia al carrer. La ciutadania de Palma havia

de resoldre molts problemes en un escenari polític canviant, incert i molt tens. Segons les enquestes del moment els principals problemes percebuts eren: l'atur, la crisi turística, la reivindicació d'un estatut d'autonomia i la creació de la Universitat.

Les forces polítiques estaven desorganitzades i fragmentades. La mort de Franco va dividir els franquistes entre immobilitistes i aperturistes, com bé ens explica Miquel Payeras al seu detallat llibre sobre la transició política. Els immobilitistes no volien canviar res per no traïr la memòria de Franco. Els aperturistes havien de fer un canvi o córrer el risc de desaparèixer del mapa polític, arrasats per les esquerres. Per les esquerres la línia divisòria estava entre els pragmàtics -liderats pel PSOE-, que volien optar per una reforma democràtica moderada, i altres que havien lluitat molts d'anys en la clandestinitat, que volien una ruptura liderada pel PCE.

El dia 1 de gener el batle Rafael de la Rosa anuncià per sorpresa que no seria candidat a les eleccions internes que s'havien de produir. Paulino Buchens el va substituir guanyant la votació interna dels regidors. Encara que Buchens era el Cap de Falange, va ser considerada una victòria dels aperturistes. No va ser el cas de la Diputació, ja que aquí varen perdre a mans de Fulgencio Coll de San Simon, i qualificat d'immobilitista. Seguint el costum franquista va jurar el càrrec agenollat.

El primer problema seriós que es va trobar el nou batle va ser el tancament de treballadors aturats a l'església de

Acte del Partit Comunista. Fons Rul·lan. Arxiu del So i de la Imatge de Mallorca.

Sant Miquel. Es varen tancar convocats per CCOO amb la tolerància per part del bisbe, ja que el dia anterior varen ser desallotjats violentament de l'edifici del Sindicat Vertical. Tot d'una es va desencadenar una acció de solidaritat per part de molts ciutadans, promoguda per la Junta Democràtica que presidia el metge Manuel Mora, que passaren tota la nit davant l'església, on hi havia la majoria de militants dels partits i sindicats que formaven la Junta Democràtica. Finalment la policia també els va desallotjar amb violència a les ordres del Governador Civil feixista Carlos de Meer.

També el gener de 1976 les forces democràtiques de les Illes, les de Catalunya i la de València, es reunien a

Cura per reivindicar l'amnistia pels presos polítics, les llibertats d'associació política i sindical, el dret d'autodeterminació dels pobles d'Espanya i la realització d'un Congrés de Cultura Catalana per impulsar la cooficialitat de la llengua catalana. En aquells moments, l'Assemblea Democràtica de Mallorca aglutinava tots els partits i sindicats de l'oposició democràtica, amb els avantatges i problemes que això suposava. Així mateix, la resistència cultural es feia notar a favor de la llengua catalana, i entorn del Congrés de Cultura Catalana.

El juliol de 1976 el Rei Joan Carles nomenà a Adolfo Suárez President del Govern, un desconegut per la gran majoria de ciutadans. En aquells

moments era Secretario General del Movimiento i va substituir a Arias Navarro, un franquista radical contrari a qualsevol canvi. Tot i així, Suárez va ser considerat una passa enrere per la majoria de l'oposició.

Poc a poc el nou president s'obria camí. El desembre del 76 Suárez va aconseguir el seu primer triomf, aprovant la llei de Reforma Política per legitimar les futures eleccions democràtiques. Poc després, el 10 abril, feia una segona passa: legalitzar el Partit Comunista. Per un altre costat, una enquesta del 15 de maig deia que el 79% d'espanyols aprovava a Suárez.

El juny del 77 es varen realitzar les primeres eleccions generals democràtiques des de la República, sense incidents greus i amb la participació del Partit Comunista. Els resultats foren molt favorables a la UCD que va treure 163.536 vots i 4 diputats, i pel PSOE que en va treure 73.534 vots y 2 diputats. En canvi, varen ser decebedors pel Partit Comunista que va treure 14.046 vots i cap diputat.

Per la UCD foren escollits pel Congrés, Raimundo Clar Garau, Santiago Rodríguez-Miranda Gómez,, Miquel Duran Pastor i Francesc Garí Mir. Pel Senat Jeroni Albertí i Ramiro Pérez-Maura Herrera. Pel PSOE varen ser elegits pel Congrés Felix Pons Marques i Emilio Alonso Sarmiento i pel Senat Manuel Mora Esteva. Tots eren homes i la majoria de Ciutat, cosa que aniria canviant amb el temps.

Poc després, el 31 de juliol, es constituïa l'Assemblea de parlamentaris per iniciar la redacció de l'Estatut d'Autonomia. L'aspiració a

l'Estatut tornava a ser una realitat després de 40 anys, del temps de la República. Ara pareixia que la reivindicació era més popular, ja que el 29 d'octubre hi va haver la manifestació a la Plaça Major de més de 20.000 persones. La Plaça Major anava agafant el protagonisme a les grans manifestacions. Cort quedava més com a lloc d'actes institucionals.

Durant el 1978 es va redactar la nova Constitució amb un consens molt ample i es va dur a referèndum el desembre del 1978. El maig del 1979 es varen celebrar les eleccions municipals. A Palma seria batle Ramon Aguiló, a Barcelona Narcís Serra i a Madrid Enrique Tierno Galván. Tota la intensa transformació política es donava en un escenari de crisi econòmica i de crisi turística important, com veurem en el capítol següent.

La ciutat creix malgrat la crisi turística

Pàrquing del Parc de la Mar. Imatge cedida per Pere Nicolau Bover.

El Parc de la Mar va ser un fenomen polític i urbanístic de primera magnitud. Políticament va ser la primera conquesta ciutadana contra l'ajuntament franquista, ja que la pressió al carrer i als mitjans de comunicació va fer anul·lar la concessió adjudicada l'agost de 1973 a PARK MAR S.A., representada pel seu president Joan Torres Llodrà essent alcalde accidental de Ciutat Miquel Àngel Llauger Llull, per fer un aparcament públic de 600 places en superfície.

Aquest aparcament havia estat previst per la Jefatura de Carreteras del MOP al solar que era fruit sobretot de les obres de l'autopista davant la Seu, el pitjor atemptat de la ciutat Moderna sobre l'Antiga. Personalitats importants i rellevants com Josep Melià, Camilo J. Cela, Gabriel Alomar, i fins i tot el regidor de Cultura de l'Ajuntament Miquel Duran, així com Sert i Miró, institucions i col·lectius com el Col·legi d'Arquitectes i molts de mitjans de comunicació, es varen posicionar públicament en contra de les obres en curs de l'aparcament.

Amb motiu de la inauguració de la Primera Fase del nou Parc de la Mar el 1984, després de 12 anys de projectes, lluites ciutadanes i mogudes polítiques, Basilio Baltasar escrigué un article al diari El País en el qual deia: *“La cesión administrativa, por concurso, a la empresa Parkmar, SA, en 1974, del proyecto de construcción del Parque del Mar, convirtió al ayuntamiento y al solar del mar, en el centro de la conspiración democrática mejor urdida y victoriosa de la reciente historia política mallorquina”* (El País 10/07/84)

L'accionariat de l'empresa adjudicatària comptava amb persones que eren propietaris d'Aparcamientos Insulares, empresa que ja gestionava l'aparcament de la plaça Major i de la plaça Berenguer i Palou. Per rescindir la concessió a Parkmar, estant ja construït l'actual aparcament subterrani, l'Ajuntament – presidit pel Batle Buchens – va haver de pagar 135 milions de pessetes d'indemnització.

L'Ajuntament va encarregar un concurs de projectes que serien avaluats per un jurat presidit per Josep Lluís Sert, degà durant molts anys de l'Escola d'Arquitectura de Harvard. En el jurat formaren part arquitectes com Oriol Bohigas, designat per la Ciutat, i Helio Piñón, designat pel Col·legi d'Arquitectes de Catalunya i Balears, Eduardo González, designat per la Dirección General del Patrimonio Artístico, a més de Guillem Rosselló, Consejero Provincial de Bellas Artes, Leonard Llorens, per la Sociedad de Historia Natural de las Baleares, representants d'entitats culturals com Josep Maria Casasayas i Miquel Adrover i d'entitats ciutadanes com Manel Domènech i Alfred Ximelis.

*Josep Lluís Sert al seu despatx l'any 1969.
Fotografia de Rene Burri.*

El gener del 1978 es va adjudicar el primer premi al projecte del Grup Zócalo, format pels arquitectes Santiago Bó, Emili Gené, Emili Nadal, Angel Morado i Pere Nicolau i els enginyers forestals Mateu Castelló i José Ignacio Cisneros. A més del primer premi el jurat va atorgar tres accèssits (primer, segon i tercer) encapçalats, respectivament, pels arquitectes Carlos García-Delgado, Pere Rabassa i Josep Ferragut.

A l'acta del jurat es diu: *“El trabajo que aquí se premia es valorado, ante todo, por plantear una solución en términos de reivindicación de valores históricos interrumpidos y condenados por la construcción de la Autopista. No se trata, en cambio, de una recuperación nostálgica: aspectos concretos de uso público refuerzan el valor simbólico que, sin duda, la operación tiene. La disposición del paseo, paralelamente a la penetración del agua hasta la propia muralla, hace que esto pierda el carácter anecdótico que, a primera vista, podría atribuírsele. No debe verse, por lo tanto, ahí, la conversión ingeniosa de un “laguito” en un “trozo de mar”, sino la posibilidad de conectar una área singular de la Ciudad con el Mediterráneo, por debajo de la*

Autopista, a través de un Parque cuya denominación "Parque del Mar" define su vocación y su carácter." (Acta del jurat. Arxiu arquitecte Pere Nicolau Bover).

La idea es recollia a la portada del Diario de Mallorca: *"La Seo volverá a reflejarse en el Mediterráneo"* (DM, 08/01/1978).

Aquella no era l'única peça urbanística que tenia una alta tensió social. No ens hem d'oblidar que el Puig de Sant Pere estava encara pendent d'un projecte integral de rehabilitació que tanmateix no es faria realitat fins avançats els anys 80, encara que hi havia un acord verbal entre l'Ajuntament, el Ministerio de la Vivienda i el Col·legi d'Arquitectes.

Per un altre costat, aquells mesos era molt debatut el projecte de Campsa, consistent en la creació d'un altre dic a l'est de la ciutat, de 1.700 metres de llarg per 30 m d'ample i 4 m d'alt. La brillant idea era fer de Palma *"Centro de atracciones del comercio mediterráneo"* (ABC 8 agost del 1976). L'Ajuntament i els veïns del Coll d'en Rabassa s'havien oposat frontalment al projecte de fer una dàrsena a la sortida del Torrent Gros a Ciutat Jardí, projecte que com sabem finalment no es va fer. Tampoc es va arribar a fer el Casino, que sí era molt demandat per l'Ajuntament i pel qual el Batle Paulino Buchens va amenaçar públicament en dimitir perquè Madrid n'havia concedit dos a Balears però cap a Palma.

Moltes zones de ciutat, com el cau de la Riera o les estacions del ferrocarril al costat de la plaça d'Espanya, estaven abandonades, testimoni d'un món industrial que desapareixia a tota velocitat. L'Escorxador es volia esbucar

i fer-lo passar a Mercapalma. El Frontó Balear del Passeig Mallorca – activitat esportiva molt popular entre els joves de ciutat – s'eliminava per fer-hi habitatges. En el mig del Passeig Marítim, les drassanes es traslladaven al Mollet deixant un solar que es volia per zona verda però finalment s'hi construïren pisos. Del 1974 al 79 es varen fer 16.945 pisos, tots d'iniciativa privada. Palma tenia 50.000 habitants més.

El creixement urbanístic de la ciutat, totalment desbocat des dels anys 60, va intentar ordenar-se a través del Pla de 1973 conegut pel nom del seu autor, el catedràtic d'Urbanisme de l'Escola d'Arquitectura de Barcelona Manuel Ribas Piera. La intenció d'equilibrar els diferents barris de la ciutat era bona però els resultats no foren els esperats, ja que el pla va esser modificat a l'alça per l'Ajuntament i la ciutat va continuar creixent de manera compulsiva.

Algunes de les reformes que el Pla Ribas Piera incorporava, com l'ampliació del carrer Indústria eliminant els molins fariners, eren una mostra del fet que el nou instrument prioritzava la circulació dels vehicles a la salvaguarda dels trets identitaris de la ciutat. A la Carta històrica de Palma, el nostre visor cartogràfic, disponible a la pàgina www.palmaxxi.com, podreu veure el gran creixement de Ciutat entre 1956 i el 1984.

El caos circulatori també era molt comentat en els mitjans de comunicació, fruit d'anys de creixement del parc automobilístic sense ordre ni control. Les places del centre històric i els carrers principals, com Sant Miquel

i els Oms, aguantaven un tràfic permanent que feia inviable la convivència entre cotxes, vianants i comerços.

Sobre la situació del tràfic a Palma, Gaspar Sabater dibuixava un panorama que encara que hagin passat més de quaranta anys, sembla actual: *"Durante el día el parque automovilístico normal de Palma, ya de por sí elevado, se incrementa extraordinariamente, convirtiendo en más dificultosa una circulación y un aparcamiento congestionados. La penetración se produce con mayor intensidad por las carreteras de Inca y Manacor, que recogen respectivamente el tráfico de ambas comarcas, las más pobladas de la isla (DM 26/02/77)."*

Per un altre costat teníem, per primera vegada, una crisi turística provocada per la crisi internacional de la pujada dels preus del petroli. Els símptomes eren molt preocupants, ja que augmentaven els preus dels queviures, pujaven les tarifes aèries i es disparava l'atur.

El creixement econòmic basat en el monocultiu turístic començava a prendre força i aniria mostrant les seves contradiccions que es consolidaran al llarg dels anys. El PIB de les Illes havia crescut des de 1960 fins a 1973 d'una manera completament desorbitada, a una velocitat mitjana anual d'un 10%. L'atur era pràcticament inexistent el 1973, mentre que el 1978 ja rondava el 15%.

Si miram el flux de passatgers de Son Sant Joan, entendrem millor la dinàmica de la crisi. El nombre de passatgers, segons dades de l'Ajuntament de Palma, foren el 1974 de 6.442.185. Baixaren un poc el 1976 a 6.367.294, i tornaren a pujar el 1977 als 7.055.818. El 1978 ja eren molt importants, fins als 7.865.253, any en el qual es donava per acabada la crisi turística. De fet, el ministre de Comerç i Turisme García Díez, el mes de maig del 1978 en una visita que va fer a Palma, va dir: *"No me he encontrado con problemas dramáticos"* (DM 30/05/78)

Carrer dels Oms, 1985, abans de ser només per a vianants. Foto: Jaume Gual.

El que va passar realment va ser una frenada al creixement desbocat. Aquesta frenada i lleugera baixada de la demanda era molt difícil de gestionar, ja que segons Antoni Sastre la dependència de la nostra indústria turística dels turoperadors estrangers, afegit a la dificultat d'accedir a crèdits bancaris per fer front a la baixada de turistes, va fer que tanquessin 257 hotels i moltes empreses de construcció, pujant molt l'atur. L'Ajuntament ja demanava aquells anys al Govern de Madrid que es compensessin els costos d'insularitat, mentre els controladors aeris es posaven en vaga.

Així i tot, durant aquells anys de la transició es varen desencadenar vagues laborals importants que demostraven que les organitzacions obreres eren més fortes que mai i aconseguien més resultats. Un líder indiscutible d'aquelles vagues fou Paco Obrador. A unes declaracions al diari El País, denunciava les condicions injustes a les quals estaven sotmesos els treballadors:

«Los trabajadores», añade, «sabían cuando entraban, pero no cuándo salían; no había salario fijo, ni seguridad social; se dormía en pabellones subterráneos colectivos; se provocó la creación de núcleos urbanos sin ningún tipo de equipamientos. Una triste historia de una larga y dura explotación».

Les vagues es varen aturar amb un acord signat per la Federació Hotelera que en els seus primers anys estava encapçalada per Miquel Codolà, recolzat amb un lideratge molt fort de Josep Forteza Rey.

Per trobar mesures contra la crisi, el mes de gener del 79 es va convocar un Congrés de Turisme coordinat per l'economista Esteve Bardolet, en el qual va participar tot el sector empresarial i l'administració pública. Els participants varen arribar a unes conclusions sentides i consensuades: més qualitat, més conservació de la natura, estabilitat en la creació de places turístiques, més formació professional i més desestacionalització. Com ara sabem, després de quaranta anys, els temes fonamentals segueixen sense resoldre.

Al temps que es donaven aquestes vagues hoteleres que movien a 35.000 treballadors i treballadores, el juliol del 77, un grup ample de militants ecologistes de l'entitat palmesana anomenada Talaiot Corcat, varen ocupar la illa Dragonera per salvar-la de la urbanització. Però d'aquest fenomen en parlarem en el capítol següent.

La vida cultural en transició

La família Reial a Marivent. Font: Del llibre "Palma un altre temps", de Joan Llompart Torrelló.

La foto d'en Torrelló dels Reis a Marivent ens mostra a una família aparentment feliç, representació de l'ideal que molts espanyols volien per Espanya, un país feliç que arribaria després de la transició. Com sabem aquella família es va trencar algun dia, com també la idea d'una Espanya reconciliada i feliç.

La lluita del Rei per imposar a poc a poc la democràcia que el poble volia, anava creant-li enemics, que, ben aviat, el 1978, organitzaren tímidament un cop d'estat, l'anomenada **Operación**

Galaxia, en la qual hi participava el tinent coronel Tejero. Quan sortí a la llum, fou minimitzada pel ministre de torn i als colpistes només els varen sentenciar a sis mesos de presó. Més tard, el 1981, es faria realitat amb la irrupció de Tejero al Congrés de Diputats. L'entorn estatal era molt incert, de crisi permanent, en la que ETA provocava la intervenció de l'Exèrcit amb freqüents atemptats a militars.

Palma estava embolicada en una feina intensa per recuperar la cultura pròpia amb el Congrés de Cultura Catalana,

presidit a la par per Joan Miró i Francesc de Borja Moll. El Congrés va comptar amb moltes persones que l'impulsaren, especialment Antoni Serra, Josep Maria Llompart, Llorenç Capellà, Joana Serra de Gaieta, Gabriel Janer Manila, Miquel López Crespí, Pere Morey i l'OCB, entre altres.

També es recuperaven les Festes de Sant Sebastià que feia seixanta anys que no se celebraven. En la recuperació de les festes i la seva extensió a tota la ciutat va contribuir decisivament el moviment veïnal que va anar creixent al llarg de la transició democràtica fins avui. De la mà de persones com Paco Mengod, Paco Murcia, Jaume Obrador, Rosa Bueno, Joan Font, Joan Lliteres... fins a l'actual president de la FAVV de Palma Joan Forteza, han defensat la independència política per recolzar les reivindicacions dels veïns.

La cultura catalana s'obria pas per molts camins, com fent ondejar la bandera mallorquina a Cort i obrint l'escola Mata de Jonc, la primera escoleta en català. En general, la cultura i el món de l'art a Mallorca "a finals dels setanta i principis dels vuitanta és una enorme explosió de creació, tal volta única a tot Europa", segons el poeta i professor de Química de la UIB Àngel Terrón.

Els ciutadans de Palma tenien una gamma àmplia i diversa de possibilitats culturals com anar al cine, activitat molt popular en aquells anys, ja que no hi havia l'oferta televisiva d'ara. Eren els anys de "l'obertura" i arribaven pel·lícules que marcarien

aquella època, com *La Naranja Mecánica* o *El último tango en París*. Cines com el Rivoli i l'Augusta encara sobreviuen avui. Altres han desaparegut convertits en magatzems de roba i regals, com el cine Born o el Rialto. Molts altres s'han transformat en entitats bancàries, comerços de barri o bé estan tancats, com l'Astoria, els Chaplin, l'Avenida, el Novedades, el Capitol, el Moderno, etc.

Les galeries d'art estaven molt actives, recordem a les Pelaires, Bearn, Quatre Gats, Oliver Maneu, i altres, on començaven carrera gent que havia nascut a inicis dels cinquanta o finals dels quaranta, com Ramon Canet, Mateu Bauzá, Damià Jaume, i molts d'altres. Les llibreries, de les quals ja hem parlat en un capítol anterior, seguien estant molt vives com a lloc d'encontres i de conferències.

De dia hi havia vida diürna molt intensa. Bars i cafeteries on els ciutadans anaven a prendre cafè, a berenar i veure als amics. D'aquells bars encara en queden alguns com el Modern, el Martí o el Bosch. Molts altres han perdut la batalla de la supervivència: el Formentor, la Granja Reus, la Granja Royal, el Riskal, l'Antonio, el Miami, el Moka, el Cristal, el Niza, el Güell i tants altres; sense oblidar dos llocs diferents però institucionals, com Ca'n Joan de S'aigo i el Circulo: un sobreviu i ha crescut, mentre l'altre s'ha transformat.

La vida nocturna seguia intensa, principalment entorn del Terreno, però ja no era l'únic lloc especial com a la

Xesc Forteza.
Font: discogs.com

dècada dels seixanta. Ara els ciutadans de Palma freqüentaven àmpliament les discoteques que abans eren més turístiques. Les discoteques més afamades eren Babel's, Flamingo, Jack el Negro, Sg. Pepper's, Trui, Zhivago, Casa Vallés, Zorbas, Es Fogueró, Tagomago, Tito's i el Club de Mar, entre altres.

La vida esportiva no era massa diversa i sobretot estava molt dirigida als homes. Als que els hi agradava el futbol podien anar a veure el Mallorca al Lluís Sitjar o al Balears a l'Estadi Balear. Els amants de les corregudes de bous anaven a la Plaça que havia fet el 1929 l'arquitecte Bennazar. Els fanàtics de les apostes i dels cavalls podien anar encara a l'Hipòdrom, i si eren amants de les curses de cans al Canòdrom. Alguns encara anaven al Velòdrom i al Frontó.

Pel que fa a la vida literària i artística, Camilo José Cela seguia essent protagonista freqüent dels mitjans de comunicació, ja fos per haver aconseguit el cinturó negre de judoka o perquè era proposat pel Premi Nobel, premi que finalment obtindria el 1989. En Tòfol Serra s'endinsava en una profunda comparació de Ramon Llull entre la càbala cristiana i la càbala àrab, i Xesc Forteza tocava més de peus en terra i estrenava una obra amb un títol divertit: **"Prou de sexe, som de dretes"**. Xesc Forteza va ser un dels principals animadors de la vida cultural de Palma en els 60 i 80. La seva popularitat va fer que l'Ajuntament de Palma li dedicà el 2003 el nom del teatre que està al barri de la Calatrava. La de Xesc Forteza va ser tota una vida dedicada al teatre, en la que va escriure 33 obres fins a la seva mort l'any 1999.

Sa Dragonera. Foto: Eduard Miralles.

La generació de joves nascuda als anys 50 a les famílies burgeses o a les que anaven progressant econòmicament amb el turisme i la construcció, estudiaven a la Universitat de Barcelona per l'aventura de sortir de l'Illa i per una major diversitat i qualitat dels estudis que la recent creada UIB. Llogaven pisos entre uns quants amics i amigues, o bé anaven a una residència universitària. Barcelona i Palma tornaven a estar lligades per milers de persones i milers d'històries. Com diu José Carlos Llop al seu llibre *Reyes de Alejandria*, pàg. 116: ***“Barcelona era un diorama de luces ficticias, de luces de ficción, però la ficción era la vida. Tejerla com un tapiz y después salir de ese tapiz y empezar otro. Luces de ficción: las lámparas de Zeleste, la Cúpula Venus, el Tabú, el Jazz Colón, el London, el Pastís, la Bodega Bohemia eran los vagones noctámbulos del Barcelona Express.”*** Per a aquells joves que coneixien intensament el “Barcelona Express”, al tornar a Palma de vacances el Terreno els hi semblava

poc. Començava la decadència del Terreno, que finalment esgotaria el seu lideratge de la nocturnitat els anys 80.

Pel que fa a la lluita feminista, s'estava estenent a diferents camps de l'activitat social i laboral i assistíem a Palma a una de les primeres manifestacions contra la violència masclista. En aquells anys els moviments feministes d'Espanya ja estaven coordinats i demanaven accions com suprimir les lleis que discriminaven a les dones, la legalització dels anticonceptius o una llei a favor de l'avortament.

Segurament el més transcendental per Palma i per Mallorca, des del punt de vista de la cultura cívica, va ser l'acció contra el desbocat creixement turístic i urbanístic. Consciència que ja havia tengut el primer èxit amb el Parc de la Mar, al que seguirien altres dos molt importants: Salvar la Dragonera, el 1978, i, l'any següent, Salvar es Trenc.

Com sabem la Dragonera va ser ocupada pacíficament per joves del col·lectiu palmesà Talaiot Corcat, perquè l'illa volia ser urbanitzada per l'empresa Pamesa. Se'n varen anar cap a Sant Elm i varen trobar gent ja preparada per donar-los suport. L'ocupació va tenir èxit i el col·lectiu rotatiu d'una seixantena de persones s'hi va estar uns 15 dies. Personalitats de la vida associativa i cultural varen donar el suport a grups que recolzaven aquella acció demanant diners, menjar, vestits, i feien que els ocupadors poguessin resistir.

És interessant l'anècdota que conta sobre el tema en Damià Ferrà-Ponç, quan se li va ocórrer que s'hauria d'ocupar la Dragonera, ja que el perill d'urbanització era imminent:

“Un dia al Bar Bosch vaig exposar la idea a en Miquel Barceló i s’hi va entusiasmar. Li vaig dir que convenia elaborar el projecte en total secret perquè si es filtrava, l’ocupació es faria impossible perquè la Guàrdia Civil ens estaria esperant i ni tan sols ens deixarien embarcar. (...) L’ocupació havia d’estar prou organitzada per resistir a Sa Dragonera el màxim de temps possible. Com més llarga fos l’ocupació, més informació generaria. (...) Però en Miquel Barceló s’animà tant amb la idea que en comptes de preparar l’acció en secret, en va parlar amb els anarquistes de Talaiot Corcat”.

Ocupació de Sa Dragonera. Foto: Eduard Miralles.

Manifestació per salvar Es Trenc. Fotografia cedida per Miquel Rayó.

Una vegada acabada l'ocupació al cap de dues setmanes, també de manera pacífica va continuar la lluita jurídica liderada pel GOB, fins que el Consell Insular de Mallorca va comprar l'Illa a una entitat bancària el 1988 i el 1995 fou declarada Parc Natural. Ara és visitada per unes 40.000 persones cada any.

Una altra lluita molt popular va ser la de Salvar es Trenc. Una altra vegada es va ocupar la platja per unes 500 persones, aquest cop impulsades pel GOB, amb persones de l'entorn de Campos, Santanyí i tota Mallorca. En aquells anys el GOB ja es percebia com l'entitat ecologista i reivindicativa més forta de l'Illa, el temps en el qual Miquel Rayó era el seu president.

La lluita durà mesos, ja que l'Ajuntament de Campos insistia a fer un camp de golf i unes instal·lacions

hoteleres per 6000 persones, ja que la seva economia agrícola no donava per mantenir les despeses de poble i no tenien cap urbanització turística. Aquella iniciativa es va aturar i, després de moltes estires i arronses, el juny del 2017 va ser declarat el Parc Natural Maritimoterrestre Es Trenc – Salobrar de Campos. Un parc amb una extensió de 1.441 ha terrestres i 2.500 ha marines.

Ara Es Trenc i Sa Dragonera són territoris protegits però fràgils, ja que sostenen una pressió humana que ha anat creixent exponencialment any rere any. L'èxit de les lluites socials per preservar el nostre patrimoni (ja sigui a la ciutat amb el Parc del Mar, Sa Dragonera o Es Trenc) han servit també per intensificar l'èxit turístic de la nostra illa, una paradoxa sobre la qual haurem de reflexionar més endavant.

Palma celebra el primer govern d'esquerres des de la Segona República

Ramon Aguiló i Miquela Rovira, dona d'Emili Darder, a la balconada de Cort el dia de la constitució del nou consistori. Font: Diario de Mallorca.

La imatge de la dona d'Emili Darder, Miquela Rovira, i el nou Batle de Palma Ramon Aguiló, junts al balcó de l'Ajuntament el dia de la constitució del nou consistori, expressava moltes coses. Una esperança en el futur de la ciutat, però també una reivindicació del seu passat.

Les primeres eleccions municipals democràtiques de 1979 varen ser una victòria de l'esquerra a les principals ciutats d'Espanya. Tierno Galván a Madrid va ser el Batle de més edat i Ramon Aguiló, amb 29 anys, va ser el més jove. També va ser el segon batle de Palma socialista en el segle XX. El primer havia estat Llorenç Bisbal el 1931. Al veterà dirigent de la UGT li hauria agradat veure que el seu nét,

que també nomia com ell, era regidor després de quasi 50 anys. També per primera vegada tres dones entraven al consistori: Catalina Moragues, Matilde Mulet i Margarita Zanoguera.

Degut a la victòria a les generals de l'1 de març, la UCD esperava repetir victòria també a l'Ajuntament de Palma, però no va ser així. A Palma varen votar 105.380 persones, només un 53% del cens d'electors, una baixa participació, cosa que seria habitual en el futur. Un 44,1% del vot va anar a l'UCD d'Alfonso Suárez, candidatura encapçalada per Jeroni Saiz, al que li correspongueren 13 regidors. Un 34,9% al Partit Socialista de Felipe González, encapçalat per Ramon Aguiló, amb 11 regidors (encara que, equivocadament, la web del Ministeri

d'Interior li atorga 10 i al PSM 2). El Partit Comunista, encapçalat per Ignasi Ribas, va obtenir el 8,9% dels vots amb 2 regidors i el Partit Socialista de Mallorca, encapçalat per Jaume Obrador, un 6,4%, amb un regidor. Els primers dies la UCD volia impugnar els resultats de 68 mesos electorals, però finalment no ho va fer.

Altres resultats passaren un tant desapercebuts per la majoria de ciutadans. Els Circulos José Antonio (CJA), partit falangista, va obtenir 1.019 vots, un 0,9 %, una prova de la força de la transició política. Un altre partit minoritari, Coalició Democràtica, va tenir 3.025 vots, encapçalat per Gabriel Cañellas que també esperava millors resultats (aquest partit era una coalició nacional en la qual hi havia Aliança Popular de Manuel Fraga). Només quatre anys després, el 1983, Gabriel Cañellas amb AP seria el primer president autonòmic i, més tard, seria el més votat de la història de les Illes Balears. Per contra, el Partit Socialista de Ramon Aguiló obtindria en les segones eleccions municipals de 1983 la majoria absoluta, la primera i única vegada en la història del socialisme a Ciutat.

El pacte estava servit i el 21 d'abril de 1979 es va constituir el nou consistori amb 14 regidors de les esquerres i 13 de la dreta. El pacte no va ser fàcil, ja que s'havien de conjuguar els interessos autonomistes del PSM amb els centralistes del PSOE i del PCIB. Aquestes tensions entre les esquerres continuaria fins avui en totes les eleccions municipals i autonòmiques. Així i tot, Aguiló recordava que: *"La política no estava professionalitzada. Hi*

havia molta d'il·lusió, molta de generositat en la gent del PSOE, i del PCIB i del PSM. Els interessos partidistes no eren els que prevalien, i jo vaig poder gaudir d'un enteniment notable amb Ignasi Ribas, amb Cata Moragues, amb Jaume Obrador, que va fer molt més fàcils les coses" (pàg. 83, Entrevista amb Gina Garcías).

Començava una altra etapa de la història de Palma. Com va passar el 1931, la revolució pacífica i democràtica va emergir amb les eleccions municipals. En aquelles eleccions de 1931 el Rei Alfons XIII va abdicar quan va veure l'explosió republicana a les grans ciutats. A 1979 la dialèctica no era entre republicans i monàrquics, era entre una classe social mitjana i treballadora, i una classe social empresarial, oportunista, hereva del franquisme. L'any 1979 Suárez va aguantar fins al cop d'Estat d'en Tejero del febrer de 1981. No serà fins al 1982 que el canvi arribarà a tot l'Estat amb la victòria socialista. A Palma, era la primera vegada en la seva història que en un context pacífic i a través d'unes eleccions plenament democràtiques que l'esquerra governaria durant dotze anys.

Començava també una altra etapa en la vida del nou Batle, com ell mateix ens relata: *"Era conscient que estava a punt d'iniciar una etapa molt dura, que tot canviaria molt, que la meua vida es complicava molt, que tot canviaria molt per a mi a partir d'aquell moment"*. (pàg. 80, Entrevista amb Gina Garcías).

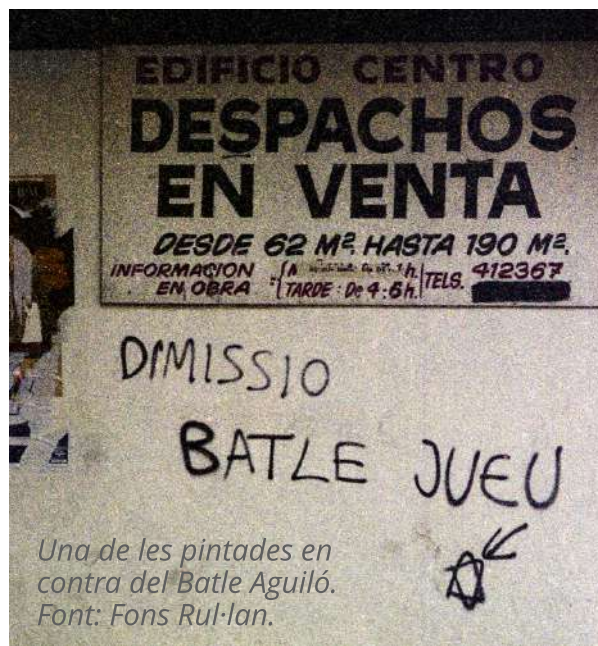
En pocs dies el Batle Aguiló va presentar a les entitats veïnals en el Saló de Plens les prioritats per als

primers cent dies. Entre altres, el Batle va emfatitzar les inversions importants que s'havien de fer pel Parc de la Mar, en els barris més degradats del centre històric i també en les infraestructures de serveis bàsics de les barriades. Tot un projecte nou per Palma es faria a través d'una revisió del Pla General d'Ordenació Urbana de Ribas Piera del 1973, que estava encara vigent.

Altres temes que afectaven tota la ciutat també preocupaven al nou govern municipal, com era la sequera que patia Mallorca, la vaga de taxis, la necessitat de crear una mancomunitat de serveis de transports amb els municipis de Calvià i Lluçmajor, la saturació de l'aeroport amb vuit milions de passatgers, o l'abús de la utilització de la via pública per part d'iniciatives privades. Com es veu, temes que avui tornen a estar damunt la taula del debat ciutadà.

Estava clar que la memòria històrica s'havia de recuperar, encara que el nou govern municipal sabia que no seria ni fàcil ni ràpid. Jaume Obrador va ser el responsable d'iniciar una normalització dels noms dels carrers: Via Roma es convertí en la Rambla; Paseo del Generalísimo en el Born; General Goded en Palau Reial; José Antonio en el carrer de la Constitució; la plaça Héroes de Baleares en Sa Feixina; General Primo de Rivera en la de Gabriel Alomar... Continuaria durant mots d'anys la normalització dels noms dels carrers, com es pot comprovar en el llibre de Gabriel Bibiloni.

Aguiló va poder comprovar de seguida que la vida pública d'un Batle tenia coses rutinàries o avorrides i coses

interessants o sorprenents, i algunes coses molt desagradables. Un dels actes públics als quals va assistir el primer any del seu mandat fou el funeral en sufragi de Llorenç Villalonga, que es va realitzar a l'Església de Santa Eulàlia el 29 de gener de 1980. Va ser presidit pel Ministre de Cultura Ricardo de la Cierva, amb la presència del President del Consell General Interinsular, Jeroni Albertí, i moltes altres personalitats del món de la política i de la cultura local.

De les coses desagradables, que n'hi ha sempre en l'exercici de la política, cal recordar les pintades que varen aparèixer un matí del mes de novembre del 79 a alguns indrets de Palma. Pintades clarament feixistes, que feien referència al llinatge del Batle Aguiló. Sobre aquests fets, deia l'ex-batle: *"Com vaig reaccionar? Com diuen en castellà: "tragando quina". Va ser una mica dolorós, però he hagut de passar moments molt pitjors... Jo estava preparat psicològicament per enfrontar-me a aquest tipus de racisme i el fet no em va reblanir el cervell"*.

Ramon Aguiló parlant amb Jorge Luís Borges. Font: Llibre "Ramon Aguiló. Memòria sentimental del canvi" de Gina Garcias.

Però un batle ha de tenir capacitat de resistència contra aquestes agressions minoritàries. També una presència pública en moltes i variades iniciatives, com per exemple la inauguració de l'exposició antològica del pintor Coll Bardolet, la reunió a Istanbul sobre la unió de les ciutats de la mediterrània, un dinar amb Jorge Luís Borges, la cerimònia religiosa en motiu de los Santos Ángeles Custodios, festivitat dels cossos que integren la Policia Espanyola, o el sopar commemoratiu de la quarta reunió extraordinària de la Comisión Internacional de Pesqueries del Atlántico Sud-oriental.

La vida municipal de la mà dels regidors de govern estava molt present en altres activitats, com a mostra d'una ciutat plenament normalitzada, moderna i cosmopolita. És el cas de la participació municipal en la investidura com Doctor Honoris Causa de la Universitat a Camilo José

Cela; a la inauguració d'una magnífica exposició sobre l'obra i la filosofia arquitectònica del grup d'origen català del GATEPAC 1930-1940, en el Col·legi d'Arquitectes; a la inauguració de l'exposició antològica de Juli Ramis a la Llotja; o les primeres passes per a la creació de la Fundació Miró.

Palma era una ciutat que sabia donar importància a les seves institucions civils, com demostra la commemoració del 75è Aniversari de la fundació del Foment del Turisme de Mallorca o la celebració de l'ascens del Real Mallorca a la segona divisió. Una ciutat que acomiadava al seu darrer poeta de l'Escola Mallorquina, Guillem Colom. També va dir adéu a Antoni Parietti, enginyer que tantes coses va fer per a Ciutat i per tota Mallorca, com són les carreteres de Formentor o la de Sa Calobra.

Palma no era aliena al que passava en el seu entorn immediat. Veia com la formació dels Consells Insulars i la Constitució del Consell General Interinsular tenia una composició política molt diferent, tombant clarament cap a la dreta. Jeroni Albertí es feia fort al Consell de Mallorca i Abel Matutes en el d'Eivissa. Mentre, l'exbatle de Palma, Pauli Buchens, anava de President del Foment del Turisme i Josep Melià era nomenat per Adolfo Suárez Secretario de Estado de la Información.

Tot això passava en el context nacional d'una expectativa de recuperació econòmica malgrat que els preus del

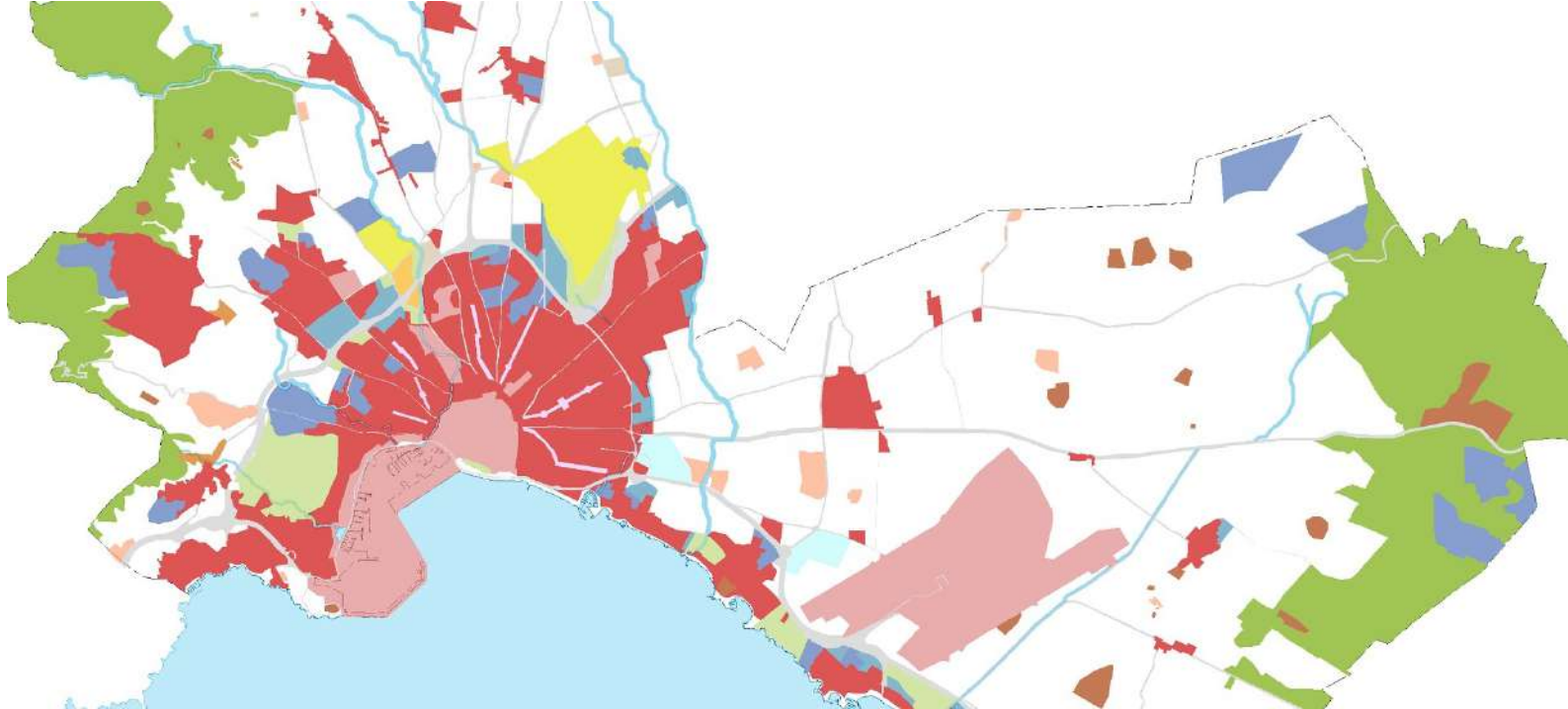
petroli tornaven a pujar. La situació política general era cada vegada més crítica, ja que els atemptats d'ETA seguien atacant intensament les forces militars. Mentre es cuinava un altre cop d'estat, la crisi ideològica arribava al PSOE, i Felipe González va dimitir de Secretari General en el Congrés de maig perquè va perdre la votació de renunciar a la ideologia marxista. Després d'uns mesos d'incertesa, es va realitzar un Congrés Extraordinari on es va definir el PSOE com un partit socialdemòcrata i González va tornar al seu càrrec. Volia estar en una posició concordant amb altres governants europeus, entre els que començava a emergir Margaret Thatcher.

Ramon Aguiló, Jaume Obrador i altres regidors a la balconada de Cort el dia de la constitució del nou consistori. Font: Tolo Salleras.

Un nou urbanisme s'obre camí a Ciutat

Mapa del PGOU de 1985, digitalitzat per Pilar Buendía per a la Carta Històrica de Palma.

La dinàmica de la legislatura del primer pacte de progrés a l'Ajuntament de Palma i el context polític espanyol a les eleccions municipals de 1983, va donar la victòria als socialistes per majoria absoluta, obtenint els 14 regidors necessaris per no haver de pactar amb ningú. Mentrestant, la UCD s'enfonsava, pujava AP i UM aconseguia 2 regidors. A l'esquerra del PSOE s'enfonsaven el PSM i el PCIB.

La de 1983 va ser una campanya electoral pacífica i va tenir com a nota curiosa les 12 hores del míting que va fer Jaume Santandreu, líder espiritual de la lluita contra la pobresa en aquells anys. L'Ajuntament no havia fet gaire en el camp dels serveis socials, cosa que sí que faria en la pròxima legislatura del 83 al 87, amb na Joana Gual al capdavant.

Al costat de la majoria socialista, emergí el nou partit d'UM -encara que amb un altre nom- fundat per Jeroni Alberti i que a Palma estava encapçalat per Pedro J. Morey. Com a cap de l'oposició apareixia per primera vegada Joan Fageda, que després de vuit anys seria Batle de Ciutat i ho seria durant tres legislatures. També cal ressaltar que dels 27 regidors quatre eren dones, una més que el 79, tres pel PSOE i una per AP. D'aquesta manera, les dones consolidaven la seva entrada dins la política local.

També el context polític local va canviar radicalment, ja que hi va haver eleccions autonòmiques per primera vegada i es va constituir el nou parlament. D'una manera sorprenent i contra tota lògica cultural, el primer Parlament es va instal·lar a l'edifici de la Llotja, declarat monument nacional el

El primer Parlament, el 1983, a la Llotja. Font: Àlbum del Parlament de les Illes Balears.

1931. Una ocupació que no va funcionar massa temps, ja que uns anys més tard s'instal·laria al Círculo Mallorquín. Aquesta tendència a ocupar llocs simbòlics que tenien els nous governs democràtics, com també va passar a molts ajuntaments, mereixeria un capítol a part.

El debat electoral estava marcat, com seria habitual en altres ocasions, amb la visió tremendista del sector hotelier promulgant que tendríem una temporada turística molt dolenta. La premonició no va ser bona, ja que el tres de juny, una vegada ja estava format el govern autonòmic conservador, el mateix sector hotelier deia que tenien por que hi hagués overbooking a l'estiu. Calvià ja prenia mesures contra el *happy hour*. El Big bang turístic reprenia amb força.

Els resultats de les eleccions autonòmiques foren molt ajustats, ja

que Cañellas guanyà Pons per 300 vots. La batalla per formar govern entre Fèlix Pons i Gabriel Cañellas va tombar cap al costat de qui més tard seria el polític més popular de la nova etapa democràtica. Això va ser possible pel pacte entre AP i UM, un pacte que diuen que es va signar a Madrid al despatx de Carlos March, nét de Joan March. La història es repetia. El maurisme de principis de segle ressorgia de la mà de Gabriel Cañellas, que era nét de Bartomeu Fons, qui fou batle de Palma i diputat i cap del maurisme durant la República (va participar en el pacte amb en Joan March per impedir que el Front Popular guanyés el febrer del 36). Ara, una altra vegada, els néts respectius pactaven el primer govern de drete de la CAIB, per impedir que Fèlix Pons fos el president.

Mentrestant, la ciutat seguia amb el seu tarannà provincià i alhora